

протоиерей Георги Христов Фотакиев

ПРАВОСЛАВЕН ПАСТИРСКИ ПОДХОД В ГРИЖАТА КЪМ ХОРА СЪС ЗАВИСИМОСТИ И ТЕХНИТЕ СЕМЕЙСТВА

(някои класически постановки)

The author is a doctoral student in Practical Theology at the Faculty of Theology of Sofia University "St. Kliment Ohridski"; e-mail: fotakiev@uni-sofia.bg; <https://orcid.org/0009-0000-9060-0138>.

Abstract: Fr. Georgi Hristov Fotakiev, *Orthodox Pastoral Approach in Caring for people with addictions and their families.*

The paper explores the connection between the nature of family relationships and getting into substance abuse disorder both from a pastoral Orthodox and psychological perspective. Dysfunctional family relationships are a major cause of falling into addiction. The paper studies a number of today's family problems, using the approach of modern Orthodox theology and psychotherapy to uncover their spiritual dimensions and to back up some key elements in the Orthodox pastoral and liturgical approach to support substance abuse users. Distinctive to this approach is to provide spiritual support both to the addict and his or her relatives.

Keywords: *Pastoral Theology, Orthodox Theology, Social Care, Mission, Parish Activities*

Увод

Употребата на психоактивни вещества (ПАВ) съпътства живота на хората от хилядолетия. За да бъдат обосновани ефективни стратегии за подпомагане на зависимите, е необходимо да бъдат изследвани факторите, които допринасят за изпадане в зависимост. Широко припознатият през последните десетилетия био-психосоциален модел обособява тези фактори в три големи групи: а) биологични, където спадат генетичната предразположеност и неврофизиологичните осо-

бености на човека, б) психични, свързани с определени личностни характеристики и неудовлетворени потребности и в) социални фактори, сред които социалната среда, социалните норми, предразсъдъци и стереотипи. Сред социалните фактори за изпадане в зависимост, основна е ролята на семейството.

Редица научни изследвания¹ проучват връзката на семейството както с процесите на възникване на проблемна употреба на психоактивни вещества, така и с тези, свързани с преодоляването на формирана зависимост. Росица Рачева, преподавател по Детско-юношеска психология, прави преглед на научната литература по темата и извежда три категории фактори, свързани с влиянието на семейството: структура на семейството, качество на взаимоотношенията в него и наличието на модел на употреба на ПАВ в семейството².

В анализа на първата категория фактори - структурата на семейството – Рачева представя данни от изследвания, които установяват, че “разрушеният дом” (семейства само с един родител или реконструирани семейства - термин, с който в психологията се обозначават семейства, при които единият родител е сключил втори брак или има втори партньор) е предпоставка за проблемна употреба (злоупотреба или зависимост) на ПАВ в юношеска възраст и за общуване с приятели, които употребяват ПАВ³.

Рачева анализира втората категория фактори, свързана с качеството на взаимоотношенията в семейството в две посоки – отношенията родител-дете и отношенията между родителите. Данните от изследванията в тази посока показват, че фактори като отсъствието на близост и включеност от страна на родителите към детето, както и отсъствието на последователни дисциплинарни практики са предиктори за употреба на ПАВ. Като рискови по отношение на проблемната употреба на ПАВ се очертават следните отношения между родителите: наличие на конфликти и слаба връзка между родителите.

¹ Виж напр. Wallace, J. A *biopsychosocial model of alcoholism*. Soc. Casework. 1989 или Skewes, M & Gonzalez, V. *The biopsychosocial model of addiction*. Principles of addiction. 2013.

² Рачева, Р. *Личностен профил на юноши с проблемна употреба на психоактивни вещества. Дисертационен труд*, София, 2014 [Racheva, R. *Personality profile of adolescents with problematic use of psychoactive substances*. Dissertation, Sofia, 2014], 36-38.

³ Jenkins, J. & S. Zunguze, *The relationship of family structure to adolescent drug use, peer affiliation and perception of peer acceptance of drug use*. Adolescence. 1998, 811-822.

Изследователите допускат, че живеенето в стресова семейна обстановка, провокира формирането на неадаптивни стратегии за справяне, каквато е и злоупотребата с вещества⁴.

При анализа на третата група фактори (наличието на модел на употреба в семейството)⁵, се очертават следните тенденции: 1) налице е взаимовръзка между разстройства, свързани с употреба на ПАВ и други форми на психопатология при родителите и формирането на идентични проблеми при децата⁶, т.е. вероятността децата на зависими родители да развият разстройство, свързано с употреба на ПАВ и други екстернализирани разстройства е 2-3 пъти по-голяма, отколкото деца, при които този рисков фактор не е на лице⁷; 2) децата разширяват спектъра на разстройствата, проявени от техните родители, например, децата на зависимите към никотин родители прибавят към тази зависимост и симптоматика, свързана с приема на други вещества, например пушене на марихуана⁸.

Във връзка с изследването на Р. Рачева, в тази статия се очертава ролята на семейството като водещ социален фактор за формирането на проблемна употреба на ПАВ при отделния индивид. Представа се също и духовната гледна точка за ролята на семейството в тези процеси. Обобщаването на това познание цели да изведе насоки за изграждане на православния пастирски подход в грижата за хората със зависимости и техните близки.

Християнско разбиране за семейството

Модерните разбирания за естеството и целта на семейството варират от тоталното му отхвърляне като отживелица, форма на

⁴ Skeer, M., M. McCormick, Normand, S., Buka, S. & Gilman, S. *A prospective study of familial conflict, psychological stress, and the development of substance use disorders in adolescence*. Drug and Alcohol Dependence. 2009, 65-72.

⁵ Brook, J., D. Brook, N. Kats, O. Arencibia-Mireles, & S. Finch, *Ecology and drug use: universal predictors across time and place*. Psychol Rep. 2009, 989-1006.

⁶ Buu, A., C. DiPiazza, J. Wang, L. Puttler, H. Fitzgerald, & R. Zucker, *Parent, family and neighbourhood effects on the development of child substance use and other psychopathology from preschool to the start of adulthood*. Journal of Studies on Alcohol and Drugs. 2009, 489-498.

⁷ Marmorstein, N., W. Iacono & M. McGue, *Alcohol and illicit drug dependence among parents: associations with offspring externalizing disorder*. Psychological Medicine. 2009, 149-155.

⁸ Milne, B., A. Caspi, H. Harrington, R. Poulton, M. Rutter & T. Moffitt, *Predictive value of family history on severity of illness*. Arch Gen Psychiatry. 2009, 7, 66, 738-747.

собственост и подчинение, както е според руските анархо-комунисти от началото на миналия век⁹, до разглеждането му като форма на узаконено съжителство, от което следват определени права и задължения, свързани, включително, с финансови взаимоотношения, обща собственост, унаследяване, подялба на имоти и ресурси в случай на развод и пр. Разглеждано и преживявано по този начин, семейството не може да функционира без намесата и контрола на държавата - при регулация на взаимоотношенията, в случаите на домашното насилие или като подкрепа при възпитанието и отглеждане на децата.

В патриархалното разбиране целта на брака е чадородието, което е свързано и със стопанството – колкото повече деца се създават и отглеждат, с толкова повече работна сила разполага стопанството. Затова с напредването на научно-техническия прогрес и навлизането на машините в нашата работа и живот, ние наблюдаваме и сериозно намаляване на човешката популация в обществата, където това се случва. Семействата създават масово от едно до максимум три деца, защото те не се нуждаят от повече.

Св. ап. Павел, макар да защитава и проповядва превъзходствата на безбрачието и въздържанието: „... - добре е за човека да не се допира до жена“ (1 Кор. 7:1), пише другаде в Новия завет, че жената „ще се спаси чрез раждане деца...“ (1 Тим. 2:15).

Разбирането за свещения характер на чадородието, включително отглеждането и възпитанието на потомството, се разглежда в смисъла на богоуподобяването чрез даряването на живота и неговото поддържане, споделянето на своя живот (битие) с другия, взаимния път към битийно усъвършенстване и богоподобие. Затова пак св. ап. Павел се обръща към децата и ги наставя да почитат баща си и майка си като се позовава на IV-та Божия заповед от Мойсеевото десетословие, която определя като „първата заповед с обещание“ (Еф. 6:2), а родителите поучава: „И вие, бащите, не дразнете децата си, а ги възпитавайте в учение и наставление Господне“ (Еф. 6:4). Апостолът поставя отношенията между родители и деца в семейството в сотириологичен и есхатологичен план. Тяхното изграждане и утвърждаване върху богооткровени принципи е свързано не само с ползите в настоящия

⁹ Кропоткин, П. *Нравствените основи на анархизма*. Велико Търново: УИ Св. Кирил и Методий, 1993 [Kropotkin, P. *The Moral Foundations of Anarchism*. Veliko Tarnovo: St. Cyril and Methodius University, 1993], 45-67.

социален живот, но и с надеждата за спасение във вечността.

Затова и в споменатото вече Послание до Ефесяните св. ап. Павел (Еф. 5:22-32) разглежда също така и отношенията между брачните партньори в сотириологичен, светотайнствен и в христологичен, еклисиално-литургичен план. Според св. ап. Павел, който повтаря думите на Мойсей (Бит. 2:24) в посланието си до Ефесяни (Еф. 5:31), още в Едемската градина семейството (като съюз, но и съединение между двамата) е създадено като своеобразен предобраз на съюза и единението между Христос и Църквата. Това единение с другия човек до състояние, в което той се приема като част от самия себе си и се споделя с него битието си, не води в никакъв случай до взаимно обезличаване, а до неразделимост (включително във вечността), но без сливане, подобно общението между лицата на Светата Троица. Съвременният богослов Пергамски митрополит Йоан Зизиулас също потвърждава подобие то между отношенията в семейството и общението между лицата на Светата Троица: „Не съществува друг модел за правилни отношения между общението и другостта освен Троичния Бог – както за Църквата, така и за отделното човешко същество“¹⁰.

В православния и библийски (старозаветен и новозаветен) светоглед, семейните взаимоотношения (както тези между родители и деца, така и тези между брачните партньори) се разглеждат като средство за взаимно спасение върху основата на единението между личностите на съпрузите и децата по подобие на образа на Светата Троица, при което човешките личности стават неотделими, но заедно с това и остават ясно различни една от друга.

Това двойствено отношение на неотделимост и различимост е представено и в притчата на Христос в Евангелието за завръщането в бащиния дом на блудния син (Лука 15:11-32). Бащата го пуска да си иде, като заедно с това му дава огромна част от имота и парите си. Чрез действието на бащата Христос ни показва, че истинската любов към детето ти не е свързана с това да разработиш и умножиш имота си, че личността трябва да се опази ненакърнима и свободна, дори да пожелае да тръгне по пътя на самоунищожението си. Но заедно с

¹⁰ Зизиулас, Йоан, *Общение и другост*. 2007 Прев. Цв. Биюков – в: <http://www.dveri.bg/content/view/5260/50/>, 29 октомври 2007, последен достъп: 21.11.2023 [Zizioulas, John, *Communion and Otherness*, 2007. Bulg. Transl. Ts. Biyukov - in: <http://www.dveri.bg/content/view/5260/50/>, 29 October 2007, last accessed: 21.11.2023]

това е показано и разединението като форма на духовна смърт, защото, когато Блудният Син се завръща, бащата буквално казва на по-големия си син, че брат му е бил мъртъв, но сега е оживял отново.

Този християнски поглед върху целта и характера на семейните взаимоотношения е коренно различен от подхода на съвременния, постхристиянски човек към семейството. В него ние наблюдаваме или нездраво вкопчване в потомството (или в партньора), обсебване на другия, стигащо до неговото обезличаване, разглеждането на другия като твое продължение и шанс да се реабилитираш чрез него за собствените си житейски неудачи и неуспехи или отчуждаването от потомството след достигането на професионалната му и социална зрялост.

Заради тези отчуждени отношения наблюдаваме и как ролята, която Библията вмениява на децата в грижата за престарелите им родители, днес се изземва и подменя от държавата със социалните й институции, от НПО-та, благотворителни организации и др.. Този подход, от една страна, се стреми да компенсира отчуждението в семейството, но от друга - задълбочава още повече разединението между родители и деца.

Според православното разбиране съюзът между мъжа и жената не е „докато смъртта ги раздели“, а е от битиен характер, предобразяващ и осъществяващ се във вечност, без „смесване, но и неразделимо“, подобно на споделеното битие у Лицата на Светата Троица, но и подобно на съединението на двете природи – Божествената и човешката в Иисус Христос. Преподобни Максим Изповедник го нарича перихорезис - взаимно проникване и съединяване, но без смесване и го сравнява с термичната обработка на желязото, при което огън и метал проникват един в друг, но не се превръщат едно в друго или в нещо трето, в смес някаква, а остават огън и метал: „А какво да кажем за нажежения меч, който, наред с природите на огъня и желязото, запазва и техните действия, тоест горенето и сеченето, и ги проявява винаги заедно и едновременно?“¹¹.

Бог е сътворил човека по Свой образ и в това вече се е проявило голямото Божие човеколюбие, голямата Божия любов към човека. „Бог е сътворил човека богообразен, а не богопротивен, сътворил го е

¹¹ Св. Максим Изповедник. *Диспут с Пир*. София: Лик, 2002 [St. Maxim the Confessor. Disputation with Pyrrus, Bulg. Transl. Yana Bukova, Sofia. Lik, 2002], 58.

като лично, свободно битие и по този начин истинският, автентичен човек се показва и проявява като жив Божий образ (икона), който винаги жадува и гладува за Бога. С други думи човекът като жива и христообразна, богообразна личност от самото начало на своето битие и живот е насочен към свободно общение в любовта в човеколюбивия Бог и затова Бог не е и не може да бъде негов тиранин, а е винаги Отец и Спасител, а в Богочовека Христос – Брат и вечен Приятел¹².

Така разбраното отношение между Бога и човека би следвало напълно да обезсмисля и слага край на всеки нездрав подход в междупersonностните ни човешки взаимоотношения, на всеки стремеж към тиранична доминация или взаимно обсебване, било то от страна на родителите към децата и на децата към родителите, било то между брачните партньори.

Според съвременните крайни идеологии¹³ и феминистки възгледи¹⁴, Библията (особено Стариият Завет, но също така и някои части от Посланията на св. Ап. Павел) разглежда съпружеските взаимоотношения в чисто ригористичен, законнически и прагматичен план, който обслужва основно мъжката претенция за доминация. Всъщност още в самото начало на Священото Писание семейните отношения между мъжа и жената са описани с изключително дълбок и динамичен психологизъм.

Бог създава за Адам Ева: „И даде Господ Бог на човека дълбок сън; и когато заспа той, взе едно от ребрата му и запълни онова място с плът. И създаде Господ Бог от реброто, взето от човека, жена, и я заведе при човека“ (Бит.2:21-22). Адам не участва активно в създаването на Ева, той спи в това време, затова и не може да има претенция впоследствие, че я притежава, че може да доминира над нея, но същевременно знае, че е част от самия него и като такава именно я съпребивава и обича. Бог установява брака като неразделяем съюз между мъжа и жената, който се основава на силното природно чув-

¹² Йевтич, А. *Духовният живот, видян от православната антропология*. Велико Търново: Синтагма, 2007 [Jevtic, A. *The spiritual life as seen from Orthodox anthropology*. Bulg. Transl. Sv. Tutekov, Veliko Tarnovo. Syntagma, 2007], 12.

¹³ Кропоткин, П. *Взаимопомощта фактор на еволюцията*. София: Артиздателство, 1995 [Kropotkin, P. *The mutualism factor of evolution*. Sofia: Art Publishing, 1995], 63-84.

¹⁴ Бакунин, М. *Държавност и анархия*. София: Изток-Запад, 2011 [Bakunin, M. *Statehood and Anarchy*. Bulg. Transl. Sofia: East-West, 2011], 70-72.

ство на любов, вложено чрез създаването на жената от мъжа. Единството на произхода е основание за силната им привързаност: „Ето, това е кост от костите ми и плът от плътта ми; тя ще се нарича жена, защото е взета от мъжа (си)“ (Бит. 2:23). Двамата стават „една плът“ (Бит. 2:24) и това единство не е само физическо, чрез продължението на рода, но и метафизическо. Затова след като Адам разбира, че Ева е нарушила Божиата забрана да яде от плодовете на забраненото дърво и че ще я сполети смърт, решава да сподели с нея тази смърт. Адам съгрешава съзнателно, с ясно разбиране за естеството на постъпката си и за последствията. Последното се вижда в Посланията на св. ап. Павел, където той е написал, че не Адам, а Ева е била излъгана от змията: „и не Адам биде прелъстен, а жената биде прелъстена и падна в престъпление“ (1 Тим. 2:8). Според Библията Адам е мъж, но не е деспот от ориенталски или азиатски патриархален тип, той не е егоистичен консуматор в семейните си взаимоотношения или насилник. Адам преживява краха, раздялата, липсата на любов, заплахата над любимия човек изключително дълбоко и травматично, предпочита да умре, вместо да изгуби любимата. Ако се върнем при споменатата по-горе притча за блудния син, установяваме, че Адам също както бащата на блудния син, разбира раздялата, разединението като смърт. Измамата на дявола е в това, че той предлага на човека погрешен път: „да стане бог без Бога!“¹⁵. Дяволът предлага заместител. Според Йевтич грехът е „лъжлив, измамнически и убийствен, безличен и обезличаващ и едновременно с това – безчовечен, античовешки и антибожен начин“ човекът „автоматично, магически да стане бог“.

Дотук семейството бе разгледано в сотириологичния му план и перспектива, в какъвто и св. ап. Павел ни го представя в Посланието си до Ефесяните (Еф. 5:22-32), където буквално нарича семейните взаимоотношения „велико тайнство“ и ги съпоставя с тези между Христос и Църквата, при които споделеното битие и самопожертвователност „за другия“ са в основата на общението и единението на съпрузите. Затова и в древния богослужебен чин на бракосъчетанието, венчанието на двама души е част от светата Литургия като завършва с общото им причестяване. Семейството по такъв начин показва и

¹⁵ Йевтич, А. *Духовният живот, видян от православната антропология*. Велико Търново: Синтагма, 2007 [Jevtic, A. *The spiritual life as seen from Orthodox anthropology*. Veliko Tarnovo: Syntagma, 2007], с. 20.

отобразява самия характер на Църквата – взаимно отдаване и съединяване на двама „други“ чрез Христос и в името на Христос. Но заедно с това семейството е и начин на подвижничество¹⁶, то е подвиг, сравним с мъченическият. Затова и върху главите на венчаващите се свещеникът поставя „мъченически“ венци. Последните в съвременната богослужерна традиция приличат на корони, по своя произход те са именно венци, подобни на трънения венец, който ексекюторите и мъчителите на Христос поставят на главата Му, когато Го въздигат на Кръста.

Дисфункционалност на семейството и изпадане в зависимост

Ситуацията в съвременните семейства много прилича на ситуацията на грехопадението, разгледана по горе. Тази близост много ясно може да бъде показана чрез един пример от всекидневието, с който епископ Атанасий Йевтич илюстрира грехопадението: „Ако в един дом детето иска да получи нещо от своя баща, то не се стреми да го направи по някакъв неестествен път, някак магически или с лъжа, да вземе, да присвои каквото иска за себе си, а отива директно при своя баща като при родител, поглежда го право в очите и му казва: Татко!, т.е. ако се обърне към него лично и свободно, с детско доверие и любов, а по този начин детето само задълбочава своето общение с бащата – тогава то няма никаква нужда да заграбва и отнема каквото и да било от бащата, тъй като споделя всичко с него в свобода, любов и радост от общението, запазвайки при това и бащините, и своите свобода и достойнство“¹⁷. Но дяволът подменя това истинско общение в любовта с измама, лъжа и илюзия така, както дрогата обещава „решение“ на проблемите на съвременните хора, които често се коренят в невъзможността на семейството да живее според този висок идеал. Всяко отстъпление или изопачаване на библейското православно разбиране за целта и естеството на семейството води до отчуждение между членовете му и подпомага изпадането в различни форми и видове на зависимост.

Свърхпротектираното дете или брачен партньор, но също така

¹⁶ Сурожки, митрополит Антоний. *Бракът като подвижничество*. София: Омофор, 2005 [Surozhki, Metropolitan A. Marriage as asceticism. Sofia: Omophor, 2005], 11,13-17.

¹⁷ Йевтич, А. *Op. cit.*, 21-22.

отхвърленият или унижаваният, често избира да замести своето общение с личностите около себе си с приемането на „вещество“ или с навици и привички, които му създават илюзия за общение и единение. Тук ние нямаме предвид само употребата на психоактивни вещества, но и „преселването“ във виртуалната „реалност“, разврата, идеологията в мисленето и светогледа, присъединяването към различни секти и нови религиозни култове и движения. В подобни случаи обикновено семейната среда търси помощ от специализирани в съответната област специалисти и лечебни заведения, понеже не разбира (или отказва да приеме и разбере) собствената си роля в създаването на проблема, както и необходимото си участие в начина той да бъде преодолян. Така зависимият член на семейството успява да превърне останалите му членове в съзависими. Манипулирани от него чрез чувство за вина или за неизпълнен дълг, близките му започват по един или друг начин да „съдействат“ на зависимостта му като negliжират асоциалните ѝ прояви и последствия или индиректно я подкрепят финансово, смятайки, че така толерират не зависимостта, ами лично зависимия, че го „спасяват“ или поне се опитват да го спасят, докато същевременно несъзнателно поддържат и подкрепят решението му за собственото му погубване.

Като основа и начало на зависимостта, според библейския разказ за сътворението, предназначението и грехопадението на човека, може да бъде посочен неправилният възглед за значението на материалното. Според библейското повествование, Ева, подведена от змията, поглежда към дървото и забранените от Бога за ядене плодове като към източник и начин за достигане на битийно съвършенство. Но в следствие на този неин избор, вече не Бог и общението с Него, нито даже общението и диалога с другия като личност в лицето на Адам, а бездушната и безлична материя става източник и начин за мечтаното от нея личностно осъществяване. Ева избира не живота като взаимен растеж в синергия, а избира еманципацията, отстраняването на Бога (и на другия). И ако Ева прави стъпката към зависимостта – подмяната на другите (и на Бога) с материята и веществото, можем да кажем, че впоследствие, уплашен да не изгуби Ева, Адам постъпва като съзависим – вместо да потърси здрави и стабилни начини да ѝ помогне, да го кажем по църковному – вместо да се опита да измоли от Бога милост и благодатна помощ за нейното спасение, Адам решава да я последва в пътя на ней-

ното самоунищожение, съучаствайки в грехопадението ѝ.

Възможности за православна пастирска подкрепа на зависимите

Общността – семейна или енорийска, може да помогне на зависимия свой член, да го спаси, само като му помогне да се върне в своята социална и духовна среда, да възстанови принципите, границите и правилата на истинските свободни взаимоотношения, които познаваме от общението в Светата Троица и от взаимната любов между Бога и човека. При тези взаимоотношения свободата на зависимия, но и на всички около него, е неоспоримо лично право; проявите на любов и солидарност са доброволни, а не принудено изисквани (и получавани) чрез различни форми на манипулация. Подобни свободни отношения не допускат физическо или психическо насилие, което зависимите са склонни да употребяват, за да принуждават останалите да им съдействат и да толерират техния зависим начин на живот и поведение.

Зависимостта почти винаги е „семеино заболяване“. Нерядко зависимият има своя пример за „подражание“ в лицето на друг член на семейството и твърде често той не само подражава в своята практика на този пример, но и го „разширява“ – започва да злоупотребява и с други психоактивни субстанции, освен с тези, с които наблюдава да се злоупотребява в семейството. Но дори и да нямаме пример на зависимост от ПАВ в семейството, причина за подбуждане към зависимост могат да бъдат и други форми на зависимо поведение – разврат, насилие, хазарт, виртуална зависимост и пр..

Изложените до тук разсъждения са основания на защитаваната в статията теза, че православният пастирски подход следва да бъде цялостен – свещеникът да подпомага както зависимия, така и неговото семейство като въвежда и двете страни в Църквата и спасителния живот в Христос чрез тайнствата. Подобен холистичен подход, но свързан с грижата за болните от психични заболявания обосновава Иво Янев¹⁸. Пастирската грижа според описания тук цялостен подход включва: катехизиране и изграждане на лична връзка между

¹⁸ Янев, И. *Грижа за страдащата душа*. София: Фондация за регионално развитие, 2018 [Yanev, I. *Care for the suffering soul*. Sofia; Regional Development Foundation, 2018], 7-10, 191-192.

свещеника и лекуващия се от зависимост, и със значимите близки; изграждане на нравствените ценности, дадени ни от самия Христос; запознаване със светите тайнства на православната църква и редовни разговори със зависимия и близките му с цел утвърждаване на истините на вярата и преодоляване на зависимостта (съзависимостта).

От особена важност е да се извърши православен катехизис, който се състои в обучение на зависимия и семейството му в принципите на православната вяра, да се възпитат и възприемат християнските нравствените ценности. Липсата на изградени критерии затова, кои конкретни действия водят до грех, изисква редовни разговори със свещеника. Пастирският подход включва разяснения и дискусии, от православна гледна точка, по важни за зависимия въпроси свързани с конкретни техни постъпки, проблеми и притеснения.

Ролята на пастира е да въведе и помогне на лекуващия се от зависимост и семейството му да участват и осмислят светите тайнства на църквата. Например, тайнството покаяние би очистило съвестта им, би ги помирило помежду им чрез взаимно опрощаване. Изцелителната благодат при приемането на животворящите Христови тайни – Тялото и Кръста на нашия Спасител, Господ Исус Христос, дават реално-мистично изцеление и спасяват всяка човешка душа. Посредством редовно присъствие в храма и участие в Светата Литургия, както и чрез стремеж към причестяване, зависимият и близките му навлизат в живота в Христос.

Ако се окаже невъзможно да се стигне до общо и съвместно терапевтиране и реабилитация на цялото семейство, поради нежелание на останалите членове на семейството да участват активно, то тогава ролята на енорийската общност и пастирското ръководство е да научат лекувания от зависимост как да създаде собствено семейство, но поставено на здрава основа и развиващо се според описаните в този доклад християнски принципи и ценности. В тази посока помощта на енорията е много важна и отговорна, тъй като зависимият осъзнава, че не е сам, а енорияшите чрез примера си му показват правилните християнски взаимоотношения.

Заключение

Отличителна характеристика на представения в статията православен пастирски подход е съвместяването на отдаденост и гри-

жа както към зависимия, така и към неговите близки. Холистичният подход е необходим, защото, дори да настъпи промяна в поведението и мисленето на лекувания се, ако неговата среда не се промени, съществува голяма вероятност той отново да възстанови старите си навици и начин на живот. Цялостният комплексен подход на православно пастирско душегрижие има за цел именно изграждането на постоянство и задържането на зависимия във вече настъпилата промяна.

Библиография

Бакунин, М. Държавност и анархия. София: Изток-Запад, 2011 [Bakunin, M. Statehood and Anarchy. Sofia: East-West, 2011].

Зизиулас, Йоан Общение и другост, 2007 Прев. Цв. Биюков – в: <http://www.dveri.bg/content/view/5260/50/>, 29 октомври 2007, последен достъп: 21.11.2023 [Zizioulas, John Communion and Otherness. 2007 Trans. Col. Biyukov - in: <http://www.dveri.bg/content/view/5260/50/>, 29 October 2007, last accessed: 21.11.2023]

Йевтич, А. Духовният живот, видян от православната антропология. Велико Търново: Синтагма, 2007 [Jevtic, A. The spiritual life as seen from Orthodox anthropology. Veliko Tarnovo: Syntagma, 2007].

Кропоткин, П. Нравствените основи на анархизма. Велико Търново: УИ Св. Кирил и Методий, 1993.

Кропоткин, П. Взаимопомощта фактор на еволюцията. София: Артиздателство, 1995 [Kropotkin, P. The mutualism factor of evolution. Sofia: Art Publishing, 1995].

Св. Максим Исповедник. Диспут с Пир. София: Лик, 2002 [St. Maxim the Confessor. Disputation with Pir. Sofia. Lik, 2002].

Рачева, Р. Личностен профил на юноши с проблемна употреба на психоактивни вещества. Дисертационен труд, София, 2014 [Racheva, R. Personality profile of adolescents with problematic use of psychoactive substances. Dissertation, Sofia, 2014].

Сурожки, митрополит А. Бракът като подвижничество. София: Омофор, 2005 [Surozhki, Metropolitan A. Marriage as asceticism. Sofia; Omophor, 2005].

Янев, И. Грижа за страдащата душа. София: Фондация за регионално развитие, 2018 [Yanev, I. Care for the suffering soul. Sofia; Regional Development Foundation, 2018].

Brook, J., Brook, D., Kats, N., Arencibia-Mireles, O. & Finch, S. Ecology and drug use: universal predictors across time and place. Psychol Rep. 2009.

Buu, A., DiPiazza, C., Wang, J., Puttler, L., Fitzgerald, H. & Zucker, R. Parent, family and neighbourhood effects on the development of child substance use and other psychopathology from preschool to the start of adulthood. Journal of Studies on Alcohol

and Drugs. 2009.

Jenkins, J. & Zunguze, S. The relationship of family structure to adolescent drug use, peer affiliation and perception of peer acceptance of drug use. *Adolescence*, 1998.

Marmorstein, N., Iacono, W. & McGue M. Alcohol and illicit drug dependence among parents: associations with offspring externalizing disorder. *Psychological Medicine*, 2009.

Milne, B., Caspi, A., Harrington, H., Poulton, R., Rutter, M. & Moffitt, T. Predictive value of family history on severity of illness. *Arch Gen Psychiatry*. 2009.

Skeer, M., McCormick, M., Normand, S., Buka, S. & Gilman, S. A prospective study of familial conflict, psychological stress, and the development of substance use disorders in adolescence. *Drug and Alcohol Dependence*. 2009.

Skewes, M & Gonzalez, V. The biopsychosocial model of addiction. *Principles of addiction*, 2013.

Wallace, J. A biopsychosocial model of alcoholism. *Soc. Casework*, 1989.